

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка

**Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

А.М. Острячко

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ЕКСПЕРТИЗА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ
ЦІННОСТЕЙ**

(назва навчальної дисципліни)

Освітня програма 032 Історія та археологія

2022 – 2023 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 31 серпня 2022 року.

Розробники: Петrenchенко Ірина Євгенівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Пам'ятки культурної та історичної спадщини віддзеркалюють історію людства, впливають на формування світогляду суспільства на усіх етапах його розвитку, вони є джерелом нових знань, фундаментом для подальших наукових досліджень. Збереження культурних та історичних цінностей, запобігання їх втраті – одна із важливих проблем, яку суспільство намагається вирішити як на рівні окремо взятих країн, так шляхом об'єднання зусиль міжнародної спільноти. Для України, яка протягом своєї багатовікової непростой історії зазнала величезних втрат пам'яток культури, мистецтва, історії, питання охорони, збереження культурних та історичних цінностей має особливе значення.

Навчальна дисципліна «Експертиза культурно-історичних цінностей» сприяє підготовці фахівців, які володіють необхідними знаннями та навичками, що сприяють збереженню і охороні культурних та історичних цінностей.

Мета навчальної дисципліни «Експертиза культурно-історичних цінностей» полягає у тому, щоб ознайомити студентів з теоретичними основами та прикладною методикою ідентифікації, атрибуції та експертизи предметів історичного і культурного значення, а також з нормативно-правовими основами експертно-оціночної діяльності щодо культурно-історичних цінностей та їх переміщення через митний кордон України.

Завдання навчальної дисципліни:

- опанування нормативно-правовими основами збереження та переміщення культурно-історичних цінностей;
- оволодіння знаннями щодо класифікаційних ознак різних видів культурно-історичних цінностей;
- ознайомлення з сучасними методами експертизи культурно-історичних цінностей;
- ознайомлення з технологічними особливостями різних видів культурно-історичних цінностей;
- оволодіння методами ідентифікації та атрибуції різних видів культурно-історичних цінностей за властивими кожному виду класифікаційними ознакам;
- ознайомлення з методиками визначення вартості культурно-історичних цінностей;
- ознайомлення з порядком переміщення культурно-історичних цінностей через державний кордон України;
- оволодіння практичними навичками роботи з документами, каталогами науковою літературою;
- розвиток історичного, критичного та творчого мислення.

Предметом навчальної дисципліни «Експертиза культурно-історичних цінностей» є теоретичні основи, методи ідентифікації, атрибуції й експертизи культурно-історичних цінностей. В рамках навчальної дисципліни студенти

знайомляться із загальними класифікаційними ознаками різних видів культурно-історичних цінностей, технологічними особливостями процесу їх створення, сучасними методами експертизи, а також з нормативно-правовими основами експертно-оціночної діяльності та переміщення культурно-історичних цінностей через державний кордон України.

Передумови для вивчення дисципліни.

Навчальна дисципліна «Експертиза культурно-історичних цінностей» тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами, в рамках яких вивчається історія України, історія країн Європи та Америки, історія слов'ян, історія країн Азії та Африки, «Спеціальні історичні дисципліни», «Музезнавство», «Українське архівознавство», «Археологія України та методика польових археологічних досліджень», «Археологічна практика», «Етнографічна практика».

Програма навчальної дисципліни складається з 3 змістових модулів:

1. Нормативно-правові основи збереження та переміщення культурно-історичних цінностей.
2. Основи експертної діяльності щодо культурно-історичних цінностей.
3. Класифікаційні ознаки і технологія виробництва культурно-історичних цінностей.

Обсяг дисципліни

	Денна форма
Кількість кредитів ECTS	4
Кількість годин:	120
- лекції	16
- практичні / семінарські	14
- лабораторні	
- індивідуальні завдання	
- самостійна робота студента	74

Статус навчальної дисципліни: вибіркова.

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Експертиза культурно-історичних цінностей»:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

Критерії оцінювання результатів навчання

Критерії оцінювання результатів навчання:

а) робота на практичному занятті	до 8 балів
усна відповідь на практичному занятті	
експертний висновок	до 8 балів
б) самостійна робота	
реферат, проєкт з презентацією	до 10 балів
в) контрольна робота	до 10 балів

Відповідь на практичному занятті оцінюється за наступними критеріями:

7-8 балів – студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал (основну і додаткову літературу, джерела), має глибокі знання, якими упевнено оперує, виявляє розуміння історичних процесів, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконливо їх аргументувати, може аналізувати історичну інформацію, здатний презентувати власне розуміння.

5-6 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і частково додаткову літературу і джерела), узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки; може дати порівняльну характеристику історичних явищ, визначення понять, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; узагальнювати та застосовувати набуті знання.

3-4 бали – студент загалом самостійно відтворює програмний матеріал (на рівні підручника), може дати стисло характеристику питання, загалом правильно розуміє історичні терміни, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини та певні неточності як у викладі матеріалу, так і у висновках, аргументація слабка.

1-2 бали – студент за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неповна, в ній налічується багато неточностей, головний зміст матеріалу не розкрито.

Самостійна робота передбачає опрацювання проблем, винесених на самостійне опрацювання, і може виконуватися у формі рефератів, проєктів-презентацій. В залежності від складності завдання та якості виконання оцінюється від 1 до 10 балів.

За виконання контрольної роботи студенти можуть отримати максимально 10 балів.

Складання заліку. Якщо студент отримав протягом навчальних модулів 35 і більше балів, має можливість підвищити свій рейтинг під час складання заліку, але не більше, ніж на 25 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проєкту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
--------	---	--	---

СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Нормативно-правові основи збереження та переміщення культурно-історичних цінностей.

Тема 1. Навчальна дисципліна «Експертиза культурно-історичних цінностей» та її місце в фаховій підготовці історика-експерта.

Мета навчальної дисципліни «Експертиза культурно-історичних цінностей». Ознайомити з теоретичними основами та прикладною методикою ідентифікації, атрибуції та експертизи предметів історичного і культурного значення, а також з нормативно-правовими основами експертно-оціночної діяльності щодо культурних цінностей і переміщення культурно-історичних цінностей через митний кордон України.

Зміст дисципліни. Нормативно-правові основи збереження та переміщення культурно-історичних цінностей. Основи експертно-оціночної діяльності історичних і культурних цінностей. Сучасні методи експертизи історичних і культурних цінностей. Поняття і загальна класифікація культурно-історичних цінностей. Загальні класифікаційні ознаки та технологічні особливості різних видів історичних і культурних цінностей.

Тема 2. Міжнародне законодавство у сфері охорони культурно-історичних цінностей.

Роль ЮНЕСКО у міжнародній системі охорони культурно-історичних цінностей.

Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» від 14 травня 1954 року. Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 року. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» від 16 листопада 1972 року. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону підводної культурної спадщини» від 6 листопада 2001 року. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної культурної спадщини» від 17 грудня 2003 року.

Конвенція ЮНІДРУА «Про міжнародне повернення викрадених чи нелегально вивезених культурних цінностей» від 24 червня 1995 року.

Співпраця України з ЮНЕСКО у справі охорони і збереження культурно-історичних цінностей.

Поняття культурно-історичних цінностей у міжнародному законодавстві. Заходи, передбачені міжнародним законодавством у сфері охорони та збереження культурно-історичних цінностей.

Тема 3. Законодавство України про культурно-історичні цінності.

Конституція України. Митний кодекс України. Закон України «Про охорону культурної спадщина» від 8 червня 2000 року № 1805-III. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України» від 20 червня 2000 р. № 984. Порядок видачі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката, анулювання, затверджений постановою Кабунету Міністрів України від 25 листопада 2015 року № 963. Інструкція «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України», затверджена наказом Міністерства культури і мистецтва України від 22 квітня 2002 року № 258. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення» від 26 серпня 2003 року № 1343. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей» від 31 березня 2017 року № 267. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення державної експертизи культурних цінностей» від 15 листопада 2019 р. № 877.

Поняття культурно-історичних цінностей у вітчизняному законодавстві.

Правове регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України. Відділ контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон. Порядок переміщення культурних цінностей через митний кордон України. Свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України.

Змістовий модуль 2. Основи експертної діяльності щодо культурно-історичних цінностей.

Тема 4. Експертиза культурно-історичних цінностей: поняття, різновиди, методи.

Поняття «експертиза культурно-історичних цінностей». Експерти, яким надається право проведення експертизи культурно-історичних цінностей. Складові експертизи культурно-історичних цінностей: ідентифікація, атрибуція та визначення прогностичної вартості пам'ятки.

Оригінал, копія, підробка, імітація.

Різновиди експертизи. Мистецтвознавча експертиза. Архівно-документальна експертиза. Техніко-технологічна експертиза. Комплексна експертиза культурно-історичних цінностей.

Тема 5. Сучасні неруйнівні методи експертизи культурно-історичних цінностей.

Візуальні (вазомоторні) методи експертизи.

Мікроскопічний аналіз культурної цінності.

Дослідження культурних цінностей в ультрафіолетовому випромінюванні. Властивості ультрафіолетового випромінювання та їх застосування при проведенні експертизи культурно-історичних цінностей. Люмінесценція та її види. Флуоресценція та фосфоресценція. Технічне обладнання для ультрафіолетового тестування.

Тестування культурно-історичних цінностей інфрачервоним випромінюванням. Властивості інфрачервоного випромінювання та його застосування при проведенні експертизи культурно-історичних цінностей. Пропуск, поглинання чи відбиття інфрачервоних променів. Технічне обладнання для інфрачервоного тестування.

Рентгенографічне дослідження культурно-історичних цінностей. Властивості рентгенівського випромінювання та їх застосування при проведенні експертизи культурно-історичних цінностей. Технологія рентгенографії пам'яток мистецтва, історії та культури. Пристосування медичного та промислового рентгенівського обладнання для рентгенографії творів мистецтва, культурно-історичних цінностей. Технічні вимоги до рентгенівських апаратів. Правила проведення рентгенографічної експертизи творів живопису. Прилади для ідентифікації та експертизи ювелірних виробів і їх технічні характеристики.

Митна експертиза культурно-історичних цінностей. Перевірка товаросупровідних документів. Ідентифікація та реєстрація культурно-історичних цінностей.

Тема 6. Сучасні методики визначення вартості культурно-історичних цінностей.

Методика В.Д. Соловйова.

Методика Державного гемологічного центру України.

Методи визначення вартості ювелірних виробів.

Визначення митної вартості культурних цінностей.

Змістовий модуль 3. Класифікаційні ознаки і технологія виробництва культурно-історичних цінностей.

Тема 7. Графіка як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття графічного мистецтва.

Види графіки за способом виготовлення: рисунок та друкована графіка.

Жанри графіки. Станкова графіка. Книжкова і газетно-журнальна графіка. Монументальна графіка.

Класифікація творів графіки за цільовим призначенням. Декоративна і прикладна графіка.

Класифікація графічних творів за способом виконання та можливістю тиражування. Оригінальна графіка. Репродукційна графіка.

Технологічні складові графічних творів.

Види основи в графічних творах. Дерево, пергамент, папір.

Основні складові характеристики паперу: розмірні властивості (товщина, маса, формат); механічні та техніко-друкарські властивості (міцність, гладкість поверхні, деформаційні якості, водостійкість, вбираюча здатність); оптичні властивості (білизна, колір, світлопроникність, світлоопорність); спосіб виготовлення (ручний, машинний). Види паперу. Александрійський папір. Папір верже. Веленевий папір. Китайський папір. Японський папір. Ватманський папір. Слоновий папір. Рисовий папір.

«Водяні знаки» (філіграні) на папері. Поняття філіграні. Історія виникнення та розвитку філіграней. Сюжетна та літерна частина філіграней. Особливості українських філіграней XVI–XIX ст.

Інструменти для малювання. Класифікації інструментів для малювання.

Сухі інструменти: металевий грифель, графіт, олівець Конте. Мокрі інструменти: тростинові, гусячі та металеві пера. Розчини для пера. М'які інструменти: вугілля, італійський олівець (чорна крейда), сангіна (червона крейда).

Друкована графіка. Твори друкованої графіки як різновид культурно-історичних цінностей.

Види друкованої графіки: випукла гравюра. Випукла гравюра. Ксилографія (дереворит) – гравюра на дереві. Повздовжня та торцева гравюри. Технологічні особливості виготовлення. Пунсонна (виїмчаста) гравюра. Ліногравюра – гравюра на лінолеумі.

Заглиблена гравюра на металі. Матеріал. Технологічні особливості. Механічний спосіб виготовлення гравюр на металі. Різцева гравюра. Суха голка. Мецо-тинто. Хімічний спосіб виготовлення заглибленої гравюри. Офорт. Акваінта.

Плоска гравюра. Літографія та її різновиди. Хромолітографія. Офсет і його технологічні особливості.

Філателія (поштові марки, штемпелі) як вид друкованої графіки малих форм.

Правове регулювання переміщення творів графіки через митний кордон України.

Репродукційна гравюра. Оригінальна гравюра. Естамп. Сигнатурна гравюра.

Види і методи експертизи творів графіки. Мистецтвознавча експертиза. Архівно-документальна експертиза. Техніко-технологічна експертиза. Комплексна експертиза. Візуальна експертиза графічних творів. Дослідження графічних творів за допомогою ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання. Рентгенографічне дослідження. Митна експертиза графічних творів. Опис твору графі в протоколі порушення митних правил.

Тема 8. Іконопис як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття та особливості іконопису як специфічного живописного напрямку.

Історія виникнення і розвитку ікони. Історія українського іконописання.

Особливості іконописної техніки та засобів виразності в іконописі.

Іконографічні типи зображення.

Технологія виготовлення та складові елементи ікони. Дошки. Шпонки (шпуги): накладні та врізні. Ковчег (поля, луза). Паволока. Левкас і його функції. Фарбовий шар і живописні техніки в іконописі: енкаустика, темпера, олійний живопис. Оклад і його види. Набірні та суцільні оклади. Способи їх декорування. Кіот.

Види ікон: домашні (хатні), іконостасні (церковні), ладанки. Підкладні ікони. Гаптовані ікони.

Правове регулювання переміщення ікон через митний кордон України.

Види і методи експертизи іконописних творів. Мистецтвознавча експертиза. Архівно-документальна експертиза. Техніко-технологічна експертиза. Комплексна експертиза. Візуальна експертиза іконописних творів. Дослідження іконописних творів за допомогою ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання. Рентгенографічне дослідження. Митна експертиза іконописних творів. Опис іконописного твору в протоколі порушення митних правил.

Тема 9. Живопис як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття та основні види живопису. Монументальний і станковий живопис. Мініатюра.

Основа та ґрунт у живописі. Дерево – найдавніша основа для живопису. Мідні дошки. Полотно та його різновиди: крупнозернисте, середньозернисте та дрібнозернисте. Технологія виготовлення основи.

Шпонки та підрамники. Ґрунт. Ґрунтування основи живописного твору.

Техніки живопису. Живопис на основі водорозчинних фарб: пастель, акварель, гуаш, фреска. Темпера. Олійний живопис. Енкаустика. Емаль. Мозаїка. Вітраж.

Жанри живопису. Натюрморт. Портрет і його різновиди. Види пейзажів. Живопис міфологічного, історичного, батального, анімалістичного чи побутового жанрів.

Правове регулювання переміщення творів живопису через митний кордон України.

Види і методи експертизи творів живопису. Мистецтвознавча експертиза. Архівно-документальна експертиза. Техніко-технологічна експертиза. Комплексна експертиза. Візуальна експертиза творів живопису. Дослідження творів живопису за допомогою ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання. Рентгенографічне дослідження. Митна експертиза творів живопису. Опис твору живопису в протоколі порушення митних правил.

Тема 10. Скульптура як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття і види скульптури.

Кругла скульптура (статуї, скульптурні групи, статуетки, напівфігури, погруддя, бюсти та ін.).

Рельєф і його види: барельєф, горельєф, койланогліф, контррельєф.

Монументальна скульптура. Станкова скульптура. Скульптура малих форм (мала пластика).

Скульптурні матеріали. Поняття і класифікація. М'які матеріали: пластилін, віск, глина, гіпс, пластмаса. Тверді матеріали для скульптури: дерево, слонова кістка, камінь (вапняк, пісковик, мармур), метали та їх сплави (бронза, сплави на алюмінієвій основі, чавун, листові метали, гальванопластична мідь).

Скульптурні техніки. Техніка додавання (пластика та ліплення) – основна техніка виготовлення скульптури з м'яких матеріалів. Техніка віднімання – виготовлення скульптури із твердих матеріалів. Техніки виготовлення скульптур із металів і сплавів: лиття, кування, карбування, гальванопластика.

Різновиди скульптурних виробів.

Скульптурні вироби з глини (кераміка). Поняття та основні види кераміки. Теракота. Майоліка. Фаянс. Порцеляна.

Системи клеймування виробів із порцеляни.

Різьблення по дорогоцінному та напівдорогоцінному камінню (гліптика). Геми.

Мала металева пластика.

Тема 11. Монети як різновид культурно-історичних цінностей.

Монети, медалі.

Монети Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Монети грецьких міст Північного Причорномор'я. Гроші Київської Русі. Монети Російської імперії.

Характерні ознаки монет і медалей як культурно-історичних цінностей. Форма, розмір матеріал, вага сторони монети: аверс, реверс, гурт.

Питання достовірності монетних знахідок.

Критерії достовірності інформації про знахідки монет.

Критичний аналіз легенди та зображення на монетах. Новоділ та репліка.

Види підробок. Пати́на. Підрізка монет. Литі підробки. Гальванокопії. Способи карбування фальшивих монет.

Способи виявлення підробок.

Правове регулювання переміщення монет через митний кордон України.

Митна експертиза монет. Опис монет у протоколі порушення митних правил.

Тема 12. Предмети боністики як різновид культурно-історичних цінностей.

Папір як основа предметів боністики. Водяні знаки. Номінал. Серійний номер. Назва країни, національною валютою якої виступає банкнота. Основний сюжет зображення (на лицьовому та зворотному боці). Банківські надпечатки.

Стан збереження банкноти.

Правове регулювання переміщення предметів боністики через митний кордон України.

Митна експертиза монет. Опис предметів боністики у протоколі порушення митних правил.

Тема 13. Ювелірні вироби як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття та функції ювелірних виробів.

Класифікація ювелірних виробів. Класифікація за видом матеріалу.

Ювелірні вироби з дорогоцінних металів без вставок (золоті, срібні, платинові, паладієві).

Ювелірні вироби з недорогоцінних металів, сплавів та матеріалів без вставок (вироби з мельхіору, нейзильберу, бронзи, латуні, міді, титану, танталу, рутенію, сталі).

Ювелірні вироби з каменю та неметалевих матеріалів (декоративне кольорове каміння, кістка, черепаха, порцеляна, емаль, дерево, пластмаса, шкіра).

Ювелірні вироби з дорогоцінних і недорогоцінних металів із вставками.

Класифікація за функціями, що виконують ювелірні вироби в побуті людини. Особисті (натільні) прикраси. Предмети туалету. Прилади для паління. Годинники та аксесуари до них. Предмети сервірування столу. Сувеніри. Предмети релігійного культу. Холодна та вогнепальна зброя.

Дорогоцінні метали. Лігатура. Сплави золота. «Біле золото» і його види. Сплави платини та срібла. Хімічні та фізичні властивості ювелірних металів.

Клеймування виробів із дорогоцінних металів.

Система клеймування виробів із дорогоцінних металів у Російській імперії, СРСР, сучасних Росії та Україні. Європейська система клеймування виробів із золота та платини у XIX–XX ст.

Ювелірні вироби з дорогоцінних та недорогоцінних металів із вставками. Поняття і класифікація ювелірних каменів за законом України. Дорогоцінні камені першого-четвертого порядку. Дорогоцінні камери органогенного утворення. Напівдорогоцінні камені першого та другого порядку.

Класифікація ювелірних каменів за походженням. Природне каміння (каміння органічної та неорганічної природи). Неприродне (штучне) каміння: синтетичне каміння, штучні імітації.

Класифікація каменів за кольором. Алмази (діаманти) та прозоре і непрозоре кольорове каміння (самоцвіти).

Класифікація каменів за способом обробки та функціональним використанням. Ограночне та виробне каміння. Ювелірно-виробне каміння.

Класифікація каміння за формою огранки. Кабошон. Фацетна (діамантова та східчаста) огранка. Основні вимоги до якості огранки.

Конструкція ювелірних виробів. Вставка. Каст. Обручки. Персніпечатки. Брошки. Сережки та кліпси. Запонки, зажими для краватки та закладки. Кольє. Намисто. Ланцюжки. Кулони та медальйони.

Основи оцінки ювелірних виробів із камінням. Основні чинники, що впливають на вартість: споживчий попит, вид, якість та пропорції огранки.

Порядок переміщення ювелірних виробів через митний кордон України.

Митна експертиза ювелірних виробів. Опис ювелірних виробів у протоколі порушення митних правил.

Тема 14. Музичні інструменти як різновид культурно-історичних цінностей.

Класифікація музичних інструментів відповідно до джерела звуку.

Класифікація музичних інструментів відповідно до засобу звукодобування. Духові музичні інструменти: свисткові, язичкові, амбушорні. Струнні музичні інструменти: смичкові, щипкові, струнно-ударні (клавішні). Ударні та шумові музичні інструменти. Ударно-духові інструменти.

Класифікація українських народних інструментів.

Конструкція музичних інструментів.

Клейма музичних інструментів.

Клейма та етикетки на скрипках відомих італійських майстрів.

Школи та майстри українських народних музичних інструментів. Бандура, сопілка, скрипка, кобза, цимбали

Порядок переміщення музичних інструментів через митний кордон України.

Тема 15. Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид культурно-історичних цінностей.

Поняття «архівний документ», «меморіальна пам'ятка», «стародрук».

Основні складові характеристики паперу: розмірні властивості (товщина, маса, формат); механічні та техніко-друкарські властивості (міцність, гладкість поверхні, деформаційні якості, водостійкість, вбираюча здатність); оптичні властивості (білизна, колір, світлопроникність, світлоопорність); спосіб виготовлення (ручний, машинний). Види паперу. Александрійський папір. Папір верже. Веленевий папір. Китайський папір. Японський папір. Ватманський папір. Слоновий папір. Рисовий папір.

«Водяні знаки» (філіграні) на папері.

Правила переміщення архівних документів та друкованих видань (стародруків) через митний кордони України. Опис архівних документів у митній документації. Опис друкованих видань у митній документації.

Нотні тексти. Нотації та їх види. Кондакарний спів. Крюкова (знаменна) нотація. Квадратна нотація. Неіменне письмо. Готична нотація. Мензуральна нотація. Поміти. Рядковий спів. Сучасне нотне письмо.

Опис нотних текстів у митній документації.

Порядок переміщення нотних текстів через митний кордон України.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	с.р.		л	п	ла б	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Нормативно-правові основи збереження та переміщення культурно-історичних цінностей												
Тема 1. Навчальна дисципліна «Експертиза культурно-історичних цінностей» та її місце в фаховій підготовці історика-експерта.	4	1				3						
Тема 2. Міжнародне законодавство у сфері охорони культурно-історичних цінностей.	6	2				4						
Тема 3. Законодавство України про культурно-історичні цінності.	7	2				5						
Разом за змістовим модулем 1	17	5				12						
Змістовий модуль 2. Основи експертної діяльності культурно-історичних цінностей												
Тема 4. Експертиза культурно-історичних цінностей: поняття, різновиди, методи.	7	4				3						
Тема 5. Сучасні неруйнівні методи експертизи культурно-історичних цінностей.	12	3				9						
Тема 6. Сучасні методики визначення вартості культурно-історичних цінностей.	8	3				5						
Разом за змістовим модулем 2	27	10				17						
Змістовий модуль 3. Класифікаційні ознаки і технологія виробництва культурно-історичних цінностей												
Тема 7. Графіка як різновид культурно-історичних цінностей.	14		4			10						
Тема 8. Іконопис як різновид культурно-	14		4			10						

історичних цінностей.												
Тема 9. Живопис як різновид культурно-історичних цінностей.	14		4			10						
Тема 10. Скульптура як різновид культурно-історичних цінностей.	14		4			10						
Тема 11. Монети як різновид культурно-історичних цінностей.	8		2			6						
Тема 12. Предмети боністики як різновид культурно-історичних цінностей.	10	2				8						
Тема 13. Ювелірні вироби як різновид культурно-історичних цінностей.	10	3				7						
Тема 14. Музичні інструменти як різновид культурно-історичних цінностей.	10		2			8						
Тема 15. Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид культурно-історичних цінностей.	12	2	4			6						
Разом за змістовим модулем 3	106	7	24			75						
Усього годин	150	22	24			104						

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Твори графіки як різновид культурних цінностей	4
2	Твори іконопису як різновид культурних цінностей	4
3	Твори живопису як різновид культурних цінностей	4
4	Скульптура як різновид культурних цінностей	4
5	Монети як різновид культурних цінностей	2
6	Музичні інструменти як різновид культурних цінностей	2
7	Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як різновид культурно-історичних цінностей.	4
Усього годин практичних занять		24

Теми для самостійної роботи

1. Охорона культурних цінностей в діяльності ЮНЕСКО.
2. Реституція культурно цінностей: історія та сучасний стан.
3. Імплементція норм міжнародного права у сфері захисту культурних цінностей у національне законодавство України.
4. Історія становлення вітчизняного законодавства у справі охорони культурних цінностей.
5. Відділ контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон: функції та повноваження.
6. Актуальні проблеми збереження культурної спадщини України на сучасному етапі.
7. Техніко-технологічні методи експертизи культурних цінностей.
8. Дослідження культурних цінностей в ультрафіолетовому випромінюванні.
9. Дослідження культурних цінностей в інфрачервоному випромінюванні.
10. Дослідження культурних цінностей в рентгенівському випромінюванні.
11. Характеристика паперу як основи для створення культурних цінностей.
12. Філігрань на папері: історія становлення та розвитку.
13. Українські філіграні.
14. Становлення і розвиток української гравюри.
15. Живописні техніки.
16. Скульптурні матеріали і техніки.
17. Клеймо в порцелянових виробах.
18. Грошовий обіг на українських землях (студент обирає той чи інший період, узгоджуючи дане питання з викладачем).
19. Українська боністика: історія розвитку.
20. Клеймо в ювелірних виробах: становлення та еволюція.
21. Клеймування ювелірних виробів на українських землях.
22. Українські народні музичні інструменти як різновид культурних цінностей.
23. Еволюція вогнепальної зброї.
24. Техніки оздоблення холодної та вогнепальної зброї.
25. Українські стародруки.
26. Мистецтво оздоблення книги на українських землях.

Форми та методи навчання

У процесі проведення навчальних занять (лекцій, практичних) передбачено застосовувати такі методи: пояснення, лекція, бесіда, ілюстрування, використання презентацій, ознайомлення з різними видами культурно-історичних цінностей в експозиціях Чернігівського обласного художнього музею ім. Григорія Галагана, Чернігівського обласного історичного музею ім. Василя Тарновського, Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», виконання завдань творчого характеру, підготовка доповідей, презентацій, експертних висновків

Методи контролю

Усне опитування.

Перевірка творчих робіт, рефератів, презентацій, експертних висновків.

Контрольна робота.

Залік.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

Виступи на практичних заняттях.

Підготовка та захист доповідей, презентацій, експертних висновків.

Письмова контрольна робота.

Розподіл балів за темами

(поточний та підсумковий)

	Поточне оцінювання та самостійна робота															Підсумковий залік	Сума
	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3										
Тема	Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	Т13	Т14	Т15	25	100
Бали	2	2	2	3	3	3	8	8	8	8	5	5	8	5	5		

Методичне забезпечення

1. Навчальна програма навчальної дисципліни.
2. Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Методичні матеріали до семінарських занять.
4. Матеріали до лекційних занять.
5. Теми і завдання для самостійного опрацювання.
6. Мультимедійний проектор, презентації Power Point.
7. Завдання для поточного контролю знань (тести).
8. Перелік питань для підсумкового контролю знань (залік).

Джерела та література

Джерела

1. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» від 14 травня 1954 р.
2. Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 року.
3. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» від 16 листопада 1972 р.
4. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону підводної культурної спадщини» від 6 листопада 2001 року.

5. Конвенція ЮНІДРУА "Про міжнародне повернення викрадених чи незаконно вивезених культурних цінностей" від 24 червня 1995 року.
6. Закон України «Про охорону культурної спадщина» від 8 червня 2000 року № 1805-III.
7. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV.
8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України" від 20.06.2000 № 984.
9. Інструкція «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України», затверджена наказом Міністерства культури і мистецтва України від 22 квітня 2002 року № 258.
10. Постанова Кабінету Міністрів України "Порядок вивезення за межі України державних нагород з дорогоцінних металів та/або дорогоцінного каміння" від 21.06.2001 № 677.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення» від 26 серпня 2003 року № 1343.
12. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей» від 31 березня 2017 року № 267.
13. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення державної експертизи культурних цінностей» від 15 листопада 2019 р. № 877.
14. Збірник нормативно-правових актів з питань вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей. Київ, 2006.
15. Збірник нормативно-правових актів з питань вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей (станом на 01 грудня 2006 року) / упоряд.: О. В. Юрченко-Микита, Ю. О. Приходнюк; Держ. служба контролю за переміщенням культ. цінностей через держ. кордон України. Київ: АРТЛІТ, 2006. 319 с.
16. Охорона культурної спадщини: Збірник міжнародних документів, 2002. Київ: АртЕк. 136 с.
17. Національне законодавство з охорони культурної спадщини // Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань: зб. док. /редкол.: Ю.П. Богуцький, М.І.Яковлев, М.М. Яковина та ін.; Ін-т культурології Акад. мистецтв України. Київ, 2009. С. 26–218.

Основна література

18. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. Київ,

- «Юстиніан», 2013. 616 с.
19. Артюх Т.М. Діагностика та експертиза коштовностей. Підручник. Київ: “Альтерпрес”, КНТЕУ, 2004. 480 с.
 20. Артюх Т.М. Оцінка культурних цінностей. Київ: КНТЕУ, 2010. 188 с.
 21. Вступ до музеєзнавства і пам'ятокознавства: навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 490 с.
 22. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Збірник офіційних документів / Упор. В.І. Фрич; Відп. Ред М.В. Гарник. Київ.: Істина, 2002. 336 с.
 23. Індутний В.В. Оцінка культурних цінностей: Підручник. Київ: КНТЕУ, 2016. 880 с.
 24. Індутний В.В., Чернявська Е.В., Шкляр С.М., Платонов С.М. та ін. Оцінка культурних цінностей. Київ: ТОВ «АЯКС ПРІНТ», 2006. 608 с.
 25. Калашникова О. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей. Підручник. Київ: Знання, 2006. 480 с.
 26. Класифікація і визначення прогнозованої вартості культурних цінностей / За ред. В.В. Індутного. Київ, 2003.
 27. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Збірник офіційних документів. Київ, 2002.
 28. Максимов В.В. Імплементация норм міжнародного права у сфері охорони культурних цінностей у внутрішнє право України / За ред. В.Н. Денисова. Київ, 2006.
 29. Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей. Київ, 1993.
 30. Методика класифікації і визначення прогнозованої вартості культурних цінностей / В.В. Індутним, С.М. Шкляр, Е.В. Чернявська та ін. Київ: Друкарня Державного гемологічного центру України, 2003. 50 с.
 31. Опис культурних цінностей у митній документації / За ред. О. Калашникової. Дніпропетровськ, 2000.
 32. Платонов Б.О. Основи оціночної діяльності: підручник. Київ: НАКККіМ, 2013. 227 с.
 33. Правова охорона культурної спадщини. Збірник документів. Київ, 2006.
 34. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогу митнику / За ред. О.Л. Калашникової. Дніпропетровськ, 2001.
 35. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогумитнику. – Ч. II: Музика / За ред. О.Л. Калашникової. Дніпропетровськ, 2002.
 36. Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогумитнику. Ч. III: Кераміка / За ред. О.Л. Калашникової. Дніпропетровськ, 2003.
 37. Технология, исследование и хранение произведений станковой и настенной живописи / под ред. Ю. И. Гренберга. М.: ГОСНИИР, 2000. М.: Изобразительное искусство, 1987 348 с.

Допоміжна література

38. Августиник А.И. Керамика. Москва, Ленинград: Высшая школа, 1990. 399 с.
39. Акуленко В. Охорона скарбів як пам'яток історії та культури у внутрішньому і міжнародному праві / В. Акуленко // Пам'ятки України: Історія та культура. 2003. № 4. С. 52–61.
40. Акуленко В. Реалізація норм міжнародного гуманітарного права в законодавстві України про захист культурних цінностей // «Політика і час». 1995. № 9.
41. Алексеев И.С. Основы производства драгоценных металлов, алмазов и ювелирных украшений. Москва, 2008.
42. Андреев А. Гравюра на дереве // Юный художник. 2003. №7. С.46–48.
43. Анохин В.А. Монетное дело Боспора. Київ, 1986.
44. Анохин В.А. Монетное дело Херсонеса (IV в. до н.э. – XII в.н.э.). Київ, 1977.
45. Анохин В.А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья. Київ, 1989.
46. Антонович Д. Українське малярство // Українська культура: Лекції / За ред. Д. Антоновича. Київ, 1993.
47. Аполлон. Изобразительное и декоративное искусство, архитектура: Терминологический словарь. Москва, 1997.
48. Архипов В.В. Методика визначення вартості рухомих речей, що становлять культурну цінність: посібник для слухачів навчальних закладів / В.В. Архипов. Київ: АФО, 2005. 33 с.
49. Артюх Т.М. Експертиза дорогоцінних металів та коштовного каміння. Навчальний посібник Т.М. Артюх. Київ: КНТЕУ, 2008. 188 с.
50. Артюх Т.М., Назимок М.М., Боровиков О.Я. Пробірний контроль. Методи аналізу та контролю сплавів дорогоцінних металів. Навчальний посібник. Київ: Воля, 2010. 368 с.
51. Баранкова Я. Давньоримські монети у грошовому обігу на східнослов'янських та сучасних українських землях // Історія в рідній школі. 2015. № 7–8. С. 21–25.
52. Баранов П.Н. Геммология. Диагностика. Дизайн. Обработка. Оценка самоцветов. Днепропетровск, 2002.
53. Беличко Ю.В. Український живопис. Київ, 1985.
54. Беркман А.С., Городов Н.Н., Иаргулис С.Л. Декорирование фарфора и фаянса. Москва, 1949.
55. Библиотека любителей старины. Вып. 1: Фарфор и фаянс Российской империи. Москва, 1993.
56. Библиотека любителей старины. – Вып. 2: Фарфор и фаянс: Указатель марок. Москва, 1993.
57. Бідняк М.В. Живопис. Графіка. Київ, 2008.
58. Білецький П.О. Український портретний живопис – XVIII ст.: Проблеми

- становлення і розвитку. Київ, 1969.
59. Бітаєв В.А., Шульгіна В.Д., Шман С.Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей: навчально-методичний посібник. Київ: НАКККіМ, 2010. 128 с.
 60. Борок В., Дулькина Т. Марки європейського фарфора, 1710–1950. Москва, 1998.
 61. Бредис Н.Ю. Гривны киевского типа из клада на территории Михайловского Златоверхого монастыря (1997 г.) // Могилянські читання 2005 : Збірник наук. праць / Від. ред. В.М. Колпакова. Київ, 2006. С. 69–75.
 62. Верба І.І. Мистецтво графіки. Київ, 1968.
 63. Виногородська Л.І. До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV—XVIII ст. // Археологія. 1997. №2. С. 129–140.
 64. Віппер Б.Р. Статті про мистецтво. Москва, 1970.
 65. Виппер Борис. Введение в историческое изучение искусства. Москва., 1985. 288 с.
 66. Воробьев В. Удивительный мир офорта // Юный художник. 2012. № 1. С. 28–31.
 67. Вяземская Л.П. Копия и имитация // Экспертиза и атрибуция произведений изобразительного искусства: материалы II научной конференции (27–31 мая 1996 г.) / Л.П. Вяземская, Е.В. Федоров. Москва: Объединение Магнум АРС, 1998. С. 43–46.
 68. Гордійчук М.М. Історія української музики. Київ, 1989.
 69. Гравюры Дюрера: [Рыцарь, смерть и дьявол; Меланхолия I; Портрет Эразма Роттердамского; Танцующие крестьяне] / Л. Дьяков // Искусство. 2008. № 3(1-15 февраля). С. 6–7, 10-15.
 70. Гренберг Ю.И. Технология станковой живописи. Москва: Изобразительное искусство, 1982.
 71. Гренберг Ю.И. Основы музейной консервации и исследования произведений станковой живописи. Москва, 1976.
 72. Гуменюк А. Українські музичні інструменти. Київ, 1967.
 73. Дашкевич Я. Філігранологія та завдання українського джерелознавства // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССХL. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2000. – С. 284–332.
 74. Добыча и обработка природного камня. Справочник / Под. ред. Смирнова. А.Г. Москва: Недра, 1990. 445 с.
 75. Дронова Н. Д. Оценка рыночной стоимости драгоценных камней и ювелирных изделий. Москва: Дело, 2001. 234 с.
 76. Дронова Н.Д. Ювелирные изделия. Москва: Ювелир, 1996.
 77. Дьячков А. Н. Монеты России и СССР : определитель. Москва, 1978.
 78. Жадан А. Український іконопис / А. Жадан // Шкільна бібліотека. 2009. № 4. С. 106–112.
 79. Жолтовський П.М. Монументальний живопис на Україні XVII–XVIII ст. Київ, 1988.

80. Жолтовський П. Художнє життя на Україні XVI – XVIII ст. Київ, 1983.
81. Знаки творців: знаки монетників, які створювали модель монети, гравірували, карбували // Шкільна бібліотека. 2010. № 4. С. 64–65.
82. Зограф А.Л. Денежное обращение и монетное дело Северного Причерноморья. Москва, 1955.
83. Індутний В.В., Татарінцев В.І., Павлишин В.І. та ін. Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів і металів. Київ, 2002.
84. Казаманова Л.Н. Введение в античную нумизматику : учеб. пособие для студ. истор. фак-тов ун-тов. Москва, 1969.
85. Калинин А. Единою чертою: [Техника гравюры] // Наука и жизнь. 2007. № 2. С. 79–81.
86. Калиниченко А.И. Бумажная филигрань // Начальная школа. 2010. № 7. С. 55–56.
87. Карышковский П.О. Монеты Ольвии : Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. Киев, 1988.
88. Казуров Б.К. Сертификация драгоненных металлов: учебное пособие по экспертизе драг. металлов, драг. камней и ювелирных изделий / Б.К. Казуров. Москва: Б.и., 1996. 95 с.
89. Касіян В. І. Мистецтво графіки. Киев, 1960.
90. Касіян В. Офорти Тараса Шевченка. Киев, 1964.
91. Каталог культурних цінностей, викрадених з державних музеїв, заповідників, установ та приватних колекцій 1999-2009 рр.). / [упоряд.: М. Ю. Шандрук, О. В. Юрченко-Микита]. Київ, 2010. 136 с.
92. Каткова Т.Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти / Т. Г. Каткова. Харків: Б.в., 2007. 180 с.
93. Катаргіна Т. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність). київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 186 с.
94. Кисли Б. Страна Филателия. Москва, 1980.
95. Коваленко С.А. О начале монетной чеканки на Боспоре // Вестн. древней истории. 2010. № 3. С. 31–59.
96. Ковтун Е. Что такое эстамп? Ленинград, 1963.
97. Корнилов Н.И., Солодова Ю.П. Ювелирные камни. Москва, 1982.
98. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – початку XXI ст.). Київ: Інститут історії України, 2020. 1020 с.
99. Котляр М. Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV-XVIII ст.. Київ: Наукова думка, 1981. 240 с.
100. Кравченко О. Про порядок переміщення історичних та культурних цінностей через митний кордон України / О. Кравченко // Право України. 2004. № 7. С. 70–74.
101. Крвавич А. П. Техніка літографії // Країна знань. 2005. №10. С. 38–41.
102. Креховецький Я. Іконографія празників Церкви // Богослов'я та духовність ікони. Львів, 2005. С. 153–179.

103. Креховецький Я. Пантограф (Христос Вседержитель) // Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Я. Креховецький. Львів: Свічадо, 2005. С. 52–62.
104. Креховецький Я. Нерукотворна ікона Ісуса Христа (Спас Нерукотворний) // Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Я. Креховецький. Львів: Свічадо, 2005. С. 63–72.
105. Креховецький Я. Символіка в іконографії та іконостас // Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони / Я. Креховецький. Львів: Свічадо, 2005. С. 141–152.
106. Кубе А.Л. Итальянская майолика XV–XVIII веков. Москва, 1976.
107. Кулініч М.Ю. (Марія) Архівна україніка і діяльність Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (2000–2011 рр.): короткі підсумки // Архіви України, 2013, № 2. С. 11–20.
108. Культурна спадщина України : бібліогр. покажч. / уклад.: В. В. Степко, Г. О. Стешенко, Т. В. Улятовська, А. А. Чернявська ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Бібліотека. Київ, 2012. 140 с.
109. Кунин М.Е. Нотопечатание. Очерки. Москва, 1966.
110. Лазарев В.Н. Мозаики Софии Киевской. Москва, 1960.
111. Літвінов В.В. Особливості опису предметів боністики в протоколі про порушення митних правил // Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі. Том 1. Тези VI міжнародної науково-практичної конференції молодих учених. Дніпропетровськ, АМСУ, 2013. С. 313-315.
112. Литвинов В.В. Особенности описания предметов нумизматики в таможенных документах / В. В. Литвинов // Культура народов Причерноморья : науч. журн. Симферополь, 2013. № 259. С. 94–99.
113. Лобачевський Б.Б., Говдя Ш". Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. Київ, 1989.
114. Лупій ОЛ. Кераміка // Нариси з історії зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва. Київ, 1995.
115. Любченко В.Ф. Львівська скульптура XVI – XVII століть. Київ, 1981.
116. Макграс Д. Декоративная отделка ювелирных изделий. Москва, 2012.
117. Марки фарфора, фаянса, майолики. Русские и иностранные. Пособие для любителей и коллекционеров. Москва, 2011.
118. Марриат Дж. История керамики и фарфора, средневекового и современного: В 2 т. Симферополь, 1997.
119. Марченков В.И. Ювелирное дело. Москва: Высшая школа, 1992. 365 с.
120. Мацюк О. Водяні знаки деяких українських папірень XVI – початку XX ст». // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. 1964. № 1.
121. Мацюк О. Історія паперу як спеціальна історична дисципліна.» // Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 1996. Т. 3.
122. Мацюк О. Папір та філіграні на українських землях. Київ, 1974.

123. Мацюк О.Я. Філіграні архівних документів України XVIII–XX ст.: Альбом. Київ, 1992.
124. Мацюк О. Історія українського паперу. Київ, 1994.
125. Методические рекомендации по оценке произведений изобразительного и декоративно-прикладного искусства культового назначения. Москва, 1983.
126. Методические рекомендации по оценке художественных произведений. Москва, 1988.
127. Міжнародні документи : [конвенції, хартії, рекомендації з питань охорони культурних цінностей] // Пам'ятокзнавство: правова охорона культурних надбань : зб. док. / редкол.: Ю. П. Богуцький, М. І. Яковлев, М. М. Яковина та ін. ; Ін-т культурології Акад. мистецтв України. Київ, 2009. С. 220–360.
128. Монеты стран мира : каталог монет XX века / сост. А.С. Бадаев. Чернигов, 1991.
129. Мусина Р.Р. Марки Кузнецовского фарфора // Музей. 1987. № 8.
130. Музыкальный энциклопедический словарь. Москва, 1990.
131. Найдавніші форми грошей (премонети) // Позакласний час. 2008. № 8. С. 109.
132. Назимок М.М., Артюх Т.М., Шликов О.К. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів. Навчальний посібник. Київ: Воля, 2009. 248 с.
133. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні : пам'ятка / М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка ; уклад. О. О. Скаченко, наук. ред. Ю. М. Ключко. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2014. 71 с.
134. Овсійчук В А. Українське мистецтво XIV — першої половини XVII століття. Київ, 1985.
135. Однорядов Н.В. Скульптура и скульптурные материалы. Москва, 1982.
136. Олдершоу К., Вудворд К., Хардинг Р. Драгоценные камни. Москва, 2010.
137. Олдершоу К. Атлас драгоценных и декоративных камней: идентификация, свойства и применение. СПбетербург., 2010.
138. Очерки по истории и технике гравюры. Москва, 1987.
139. Павлов И. Техника гравирования на дереве и линолеуме. Москва–Ленинград, 1938.
140. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні: В 3 т. Львів, 1981–1984.
141. Пегловський В.В., Сидорко В.І., Ляхов В.Н., Поталико О.М. Оброблюваність природного каміння – об'єктивна основа його класифікації. Частина 4. Трудомісткість обробки деяких видів природних каменів. Вплив міцнісних властивостей каменів на трудомісткість їх обробки // Коштовне та декоративне каміння. Київ: Вид-во ДГЦУ. 2010. № 1 (59). С. 12–17.
142. Сидорко В.І., Пегловський В.В., Ляхов В.Н., Поталико О.М. Оброблюваність природного каміння – об'єктивна основа його класифікації. Частина 1. Системи класифікацій природного каміння //

- Коштовне та декоративне каміння. Київ: Вид-во ДГЦУ. 2009. № 2 (56). С. 8–11.
143. Пегловський В.В., Сидорко В.І., Ляхов В.Н., Поталико О.М. Оброблюваність природного каміння – об'єктивна основа його класифікації. Частина 2. Фізико-механічні властивості напівдорогоцінного та декоративного каміння // Коштовне та декоративне каміння. Київ: Вид-во ДГЦУ. 2009. № 3 (57). С. 16–21.
 144. Пегловський В.В., Сидорко В.І., Ляхов В.Н., Поталико О.М. Оброблюваність природного каміння – об'єктивна основа його класифікації. Частина 3. Основні поняття алмазної обробки каміння. Енергоємність обробки деяких видів природного каміння. Вплив властивостей природного каміння на енергоємність його обробки // Коштовне та декоративне каміння. Київ: Вид-во ДГЦУ. 2009. № 4 (58). С. 16–20.
 145. Персалл Р. Краткий зкскурс в историю антиквариата. Керамика и фарфор. Минск, 1998.
 146. Пестрякова Ф.С. Український художественний фарфор кон. XVIII – нач. XIX вв. Київ, 1985.
 147. Петров ВМ. Практическое руководство для собирателей монет. Москва, 1900.
 148. Пиріг Л. Україна на поштовій марці // Українська культура. 1992. №3.
 149. Піщанська, В. Знакова символіка мистецтва іконопису / В. Піщанська // Мистецтво та освіта. 2010. № 2. С. 21–24.
 150. Пуцко В. Візантійські основи давньокиївського іконопису // Наукові записки з української історії Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди : зб. наук. ст. / редкол. В.П. Коцур [та ін.]. Переяслав-Хмельницький, 2009. Вип. 23. С. 13–20.
 151. Разанцев В.В. Колір в іконі та його використання / В. В. Разанцев, О. О. Разанцева // Все для вчителя. 2012. № 21–22. С. 43–44.
 152. Раймонд Дж.. Все о драгоценных камнях. Москва, 1999.
 153. Клепиков С.А. Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII – XX века. Москва: Всесоюзная Книжная палата, 1959.
 154. Середньовічні монети Київської Русі - України // Позакласний час. 2008. № 8. С. 110.
 155. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. Київ, 2009.
 156. Слепцов, Ю. И. Каталог-ценник на коллекционные монеты России и СССР с 1802 по 1990гг. : В рублях и долларах США / Ю. И. Слепцов. – Николаев : НИКО, 1991. – 103с.
 157. Соколова И.В. Монеты и печати византийского Херсона. Ленинград, 1983.
 158. Соловьев В.Д. Определитель стоимости живописи. Quick price. 2005.
 159. Солодова Ю.П., Андреев Е.П., Гранадчикова Б.Г. Определитель ювелирных и поделочных камней / Москва: Недра, 1985. 223 с.
 160. Степовик Д. Ікона й ікономалярство в Київській Русі-Україні // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого

- монастиря : матер. наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упор. архієп. Димитрій, В. Клос. Київ, 2008. С. 266–272.
161. Степовик Д. Історія української ікони Х–ХХ ст. Київ, 1996.
 162. Степовик Д. Про сучасні ікони стилю Відродження // Слово просвіти. 2012. № 23(7-13 черв.). С. 14.
 163. Степовик Д.В. Українська ікона. Іконотворчий досвід діаспори / Д.В. Степовик. Київ, 2003.
 164. Степовик Д. Тарас Шевченко: малярство, графіка. Київ, 1986.
 165. Степовик Д. Церковна іконографія ранніх віків християнства / Д. Степовик // Народна творчість та етнографія. 2002. №4. С. 83–90.
 166. Столярик, Е. С. Очерки монетного обращения северо-западного Причерноморья в позднеимперское и византийское время, конец III – начало XIII в. / Е. С. Столярик. Київ, 1992.
 167. Татарінцева. К.В. Товарознавча оцінка різьблених виробів з коштовного каміння, які мають історико-культурну значущість. Рукопис дис. на зд. наук. ст. канд. наук. Київ, 2003.
 168. Татарінцева К.В. Експертна оцінка сучасних та антикварних гем. Частина 1. Показники, що обумовлюють мінову цінність та споживну вартість гем. Послідовність експертної оцінки гем // Коштовне та декоративне каміння. 2009. №3 (57). С. 4–8. 3.
 169. Татарінцева К.В. Експертна оцінка сучасних та антикварних гем. Частина 2. Визначення віку та тематики гем // Коштовне та декоративне каміння. 2009. №4 (58). С. 4–9.
 170. Технология, исследование и хранение произведений станковой и настенной живописи / под ред. Ю. И. Гренберга. М.: ГОСНИИР, 2000. М.: Изобразительное искусство, 1987 348 с.
 171. Турова В. В. Что такое гравюра. 3-е изд. Москва, 1986.
 172. Туровский Е. Я. Монеты античных городов Крыма. Севастополь, 2008.
 173. Тхоржевський Р.Й. Нариси історії грошей в Україні (з давніх часів до сучасності). Тернопіль, 1999.
 174. Українська графіка XI – початку ХХ ст. Київ, 1994.
 175. Український портрет XVI – XVIII ст.: Каталог-альбом / Уклад. Г. Белікова, Л. Членова. Київ: Артнаія, Нова, Хмельницький: Галерея, 2006.
 176. Фролова Н. А. Античные монеты Херсонеса Таврического в собрании Государственного исторического музея // Вестн. древней истории. 2010. № 4. С. 51–95.
 177. Хрощицкий Л. Клейма на форфоре европейского и российского производства. Москва, 2013.
 178. Чернованенко В. Біля витоків карбування українських монет: (До питання вивчення златників і срібляників Володимира Святославича та його наступників) // Історія в шк. – 2005. – №6. – С. 31 – 34.
 179. Шимоня І. В. Дослідження творів живопису в ультрафіолетовому випромінюванні при проведенні мистецтвознавчої експертизи / Актуальні

- питання судової експертизи та криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10-11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 223–224.
180. Шкаруба Л. Икона: искусство на службе Церкви или богословие в красках? : [понятие, технологии иконописи] / Л. Шкаруба // Всесвітня література та культура. 2009. № 10. С. 32–39.
 181. Шонов И.В. Монеты Херсонеса Таврического: Каталог. Симферополь, 2000.
 182. Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навчальний посібник. Київ, 2009.
 183. Шуст Р. Початок обігу та карбування монет на українських землях. Грошове господарство античної епохи // Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навчальний посібник. Київ, 2009. С. 23–55.
 184. Щёлоков А. А. Увлекательная бонистика. Факты, легенды, открытия в мире банкнот. Москва: Эксмо, 2007. 384 с.
 185. Цитович В.И. Экспресс метод исследования произведений станковой живописи в инфракрасной области спектра с применением видеосистемы VHS // Экспертиза и атрибуция произведений изобразительного искусства: материалы III научной конференции (25–27 ноября 1997 г.). Москва: Объединение Магнум АРС, 1998. С. 194–198.
 186. Юсупов Б.С. Российские монеты (1699–1917 гг.): Справочное нумизматическое руководство. Казань, 1995.

Інформаційні ресурси

Офіційний сайт постійного представництва України при ЮНЕСКО
<https://unesco.mfa.gov.ua/ukraine-unesco>,